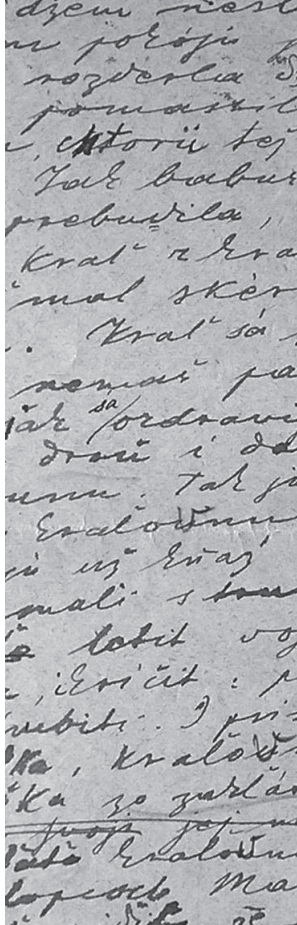

**Samuel Cambel
na pomedzí vedných disciplín**

Katarína Žeňuchová

SAMUEL CAMEL NA POMEDZÍ VEDNÝCH DISCIPLÍN

**Zberateľské dielo Samuela Cambela
v kontexte výskumu ľudovej prózy na Slovensku**

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV
Matica slovenská

Publikácia vznikla s finančným príspevím SAVOL – Spoločnosti autorov odbornej a vedeckej literatúry a s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Vedecký redaktor:

Prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc.

Recenzenti:

PhDr. Viera Gašparíková, DrSc.

PhDr. Hana Hlôšková, CSc.

Katarína Žeňuchová

Samuel Cambel na pomedzí vedných disciplín

Zberateľské dielo Samuela Cambela

v kontexte výskumu ľudovej prózy na Slovensku

Edícia Jazykovedné spisy Matice slovenskej

V spolupráci so Slovenským komitétom slavistov

vydal Slavistický ústav Jána Stanislava

a

Matica slovenská

Námestie Jozefa Cigera Hronského 1

036 52 Martin

Rozširuje Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o.

Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovensko

Tel.: (421 43) 422 06 92, fax: 490 68 74

e-mail: info@vydavatel.sk

www.vydavatel.sk

Technický redaktor: Mgr. Juraj Molčányi

Návrh obálky: Mgr. art. Mária Molčányiová Zdravecká

Text © Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.

Fotografie © ALU SNK a archív autorky

© Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Matica slovenská 2009

Vytlačila tlačiareň Alfaprint, s. r. o., Martin

ISBN 978-80-969992-5-5

Obsah

Predslov	7
1. Náčrt skúmanej problematiky	9
1. 1. Doterajší stav výskumu zberateľskej činnosti S. Cambela, východiská, ciele a metódy práce	11
1. 2. Folkloristika na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia (od založenia Muzeálnej slovenskej spoločnosti do vzniku Česko-Slovenskej republiky)	16
1. 3. Pozícia Samuela Cambela v kontexte vedeckého a kultúrno-spoločenského života na prelome 19. a 20. storočia	20
2. Interdisciplinárny rozmer vedeckej práce Samuela Cambela	30
2. 1. Pôsobenie Samuela Cambela medzi dialektológiou, históriou a etnografiou	30
2. 2. Pôsobenie Samuela Cambela medzi dialektológiou a folkloristikou	37
3. Metódy terénnej práce Samuela Cambela a vtedajšia zberateľská prax	43
4. Zásady editorskej prípravy folklórnych textov Samuela Cambela	63
4. 1. Nelokalizovaný rukopisný záznam	67

4. 2. Rukopisné texty z Orlova	71
4. 3. Rukopisné záznamy z Vyšných Repáš	79
4. 4. Rukopisný záznam zo Stebníka	85
5. Ohlas diela Samuela Cambela s dôrazom na zbierky ľudovej prózy	90
5. 1. Cambelova Slovenská reč... a jej miesto v slavistickom bádani	91
5. 2. Cambelove zbierky v národných a medzinárodných katalogizačných prácach	100
5. 3. Cambelove zbierky ľudovej prózy ako východisko pre ďalšie umelecké spracovania	106
6. Cambelova zbierka z východného Slovenska a jej význam pri interdisciplinárnom výskume východoslovenského regiónu	113
6. 1. Zberateľské aktivity Samuela Cambela a Volodymyra Hnaťuka na východnom Slovensku	116
6. 2. Niektoré aspekty kultúrno-historického, sociologického, religionistického a folkloristického výskumu ľudových naratívov z východného Slovenska	123
Záver	135
Prílohy	140
Zusammenfassung	205
Pramene a literatúra	207
Menný register	224

Predslov

Prosím ctených čitateľov, aby sa opásali trpezlivosťou, aby sobrali všetku dobrú vôľu, ktorú len majú, a aby ma sprevádzali po d'alekých neschodných a opustených cestách k odhalovaniu právd o reči slovenskej. Potrebujem toho priateľského sprievoda, aby sa necítil osamoteným a opusteným, aby ma povzbudzovalo a posilovalo to vedomie, že nepišem – len pre seba.

Rukopisná pozostalosť Samuela Cambela, sign. SNK-ALU M 24 AB

Zbieranie, vydávanie a výskum ľudovej slovesnej tvorby na Slovensku má bohatú tradíciu. Pri štúdiu dejín slovesnej folkloristiky pociťujeme aj napriek množstvu doteraz publikovaných vedeckých prác absenciu systematickejšieho pohľadu na niektoré staršie obdobia folkloristického bádania na Slovensku. Vedecké a zberateľské úsilie mnohých významných osobností našlo svojich hodnotiteľov, práca iných zostala z rozličných dôvodov na okraji bádateľského záujmu.

Predkladaná publikácia sa venuje otázkam zberateľskej práce Samuela Cambela, ktorého verejnosť pozná najmä ako jazykovedca. Počas svojich výskumných ciest zameraných predovšetkým na získavanie nárečového materiálu zhromaždil pozoruhodnú zbierku autentických textov ľudových rozprávání. Rozsiahlou zbierkou ľudovej prózy z východného i stredného Slovenska zdokumentoval Samo Cambel vývinové štádium rozprávačskej tradície na prelome 19. a 20. storočia. K prvej časti jazykovednej monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (1906) pripojil nárečovú prílohu, ktorú tvorí 122 rozprávání z východného Slovenska zapísaných v rokoch 1892-1905. Súčasne zbieral nárečový materiál aj na strednom Slovensku. Stredoslovenskú zbierku tvorí dovedna 115 prozaických textov v stredoslovenských nárečiach, ktoré však S. Cambel nepublikoval. Plánoval systematicky prebádať všetky slovenské nárečové oblasti, výskumné cesty na západné Slovensko však S. Cambel neuskutočnil v plnom rozsahu, lebo jeho zdravotný stav a predčasná smrť (* Slovenská Ľupča 24. 8. 1856 – † Csillághegy 18. 12. 1909) mu to neumožnili.

Práve v tomto roku si pripomíname sto rokov od smrti Samuela Cambela, ktorý sa do dejín slovenskej folkloristiky zapísal aj tým, že ako prvý zaznamenal texty ústnej prozaickej tvorby prostredníctvom odborných zberateľských metód. Cambelov exaktný prístup a metóda terénneho výskumu zásadne ovplyvnili ďalšie smerovanie a vývin folkloristického bádania. Jeho práca a myšlienky boli nielen v čase svojho vzniku vedeckým prínosom, ale položili základy novej etapy v zaznamenávaní pramenného folkloristického materiálu.

Na príklade priameho terénneho výskumu Sama Cambela sa usilujeme upozorniť na množstvo a exaktnú hodnotu folklórnych textov zapísaných dialektológmi. Publikácia neprináša kompletný biografický ani bibliografický prehľad o osobnosti Samuela Cambela. Nebolo naším cieľom bilancovať ani výsledky Cambelovej lingvistickej práce. Bohatá zberateľská činnosť a najmä medzidisciplinárne presahy vedeckého diela Sama Cambela nás priviedli k tomu, aby sme sa zamerali na objasnenie jeho miesta v dejinách slovenskej folkloristiky. Naším cieľom je doplniť vedecký profil jazykovedca Sama Cambela o nový rozmer a poukázať tak na význam neapriórnych (neprofesionálnych) zberateľov, najmä jazykovedcov, na budovaní národného korpusu folklórnych prozaických textov.

Samuel Cambel an der Grenze der Wissenschaftsgebiete. Die Sammeltätigkeit Samuel Cambels im Kontext der Forschung der Volksprosa in der Slowakei

Die Monographie *Samuel Cambel an der Grenze der Wissenschaftsgebiete. (Die Sammeltätigkeit Samuel Cambels im Kontext der Forschung der Volksprosa in der Slowakei)* konzentriert sich auf die direkten dialektologischen Feldforschungen von Samo Cambel in besonderem Bezug auf die Sammlung aufgezeichneter volksprosaischer Texte aus der ost-slovakischen Region. In der Arbeit wird die Persönlichkeit des Sprachwissenschaftlers als Sammler der Volksnarration präsentiert, was auf die Beziehungen zwischen der Dialektologie und Folkloristik hindeutet.

Das Hauptziel des Buches ist die Bedeutung der dialektologischen Feldforschungen von S. Cambel für die Ausgestaltung der volksprosaischen Quellenbasis aus der Slowakei zu bewerten. S. Cambel hat zu der Monographie über die ost-slovakischen Mundarten *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* eine Sammlung der dialektologischen Texte beigefügt, in der 122 Volksnarrationen aus dem ost-slovakischen Sprachgebiet veröffentlicht hat. Gleichzeitig hat er auch die Mundartenforschungen in der Mittelslowakei durchgeführt, wo er 115 Volkstexte aufgezeichnet hat. Moderne slowakische Folkloristik betrachtet die Cambels Sammlung als eine der vier wichtigsten Quellensammlungen, die die Forscher bei der historischen Untersuchung der Oraltradition benutzen können. Die älteste volksprosaische Kollektion stammt von der Sammeltätigkeit der Štur's Generation aus den 40. Jahren des 19. Jahrhundert. Die zweitälteste Kollektion ist gerade die Cambels Sammlung aus der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts. Der dritte Entwicklungsschnitt der narrativen Volksüberlieferung präsentiert die Frank Wollman's Sammeltätigkeit (1928-1942). Die chronologisch vierte Textsammlung stellt schon den heutigen Stand der Entwicklung der volksprosaischen Genres vor und wird seit den 60. Jahren des 20. Jhdts. an dem Lehrstuhl für Völkskunde und Folkloristik der Philosophischen Fakultät der Komenský-Universität in Bratislava in Zusammenarbeit mit dem Institut für Ethnologie der Slowakischen Akademie der Wissenschaften systematisch gebaut.

Dank der Cambels Sammeltätigkeit steht den Folkloristen nicht nur umfangreiche Quellensammlung zu Verfügung, in der der Sprachwissenschaftler S. Cambel als erster die volksprosaischen Mundarttexte mittels der empirischen Methoden gesammelt und aufgezeichnet hat. Die Forschungsweise und die Methodologie, die S. Cambel eingeleitet hat, hat die neue Etape der Aufzeichnungen der volksprosaischen Quellen eröffnet.

Das Arbeitsziel ist Strategie, Forschungsweise und Methode der systematischen dialektologischen Feldforschungen von S. Cambel zu erklären. Unsere Aufmerksamkeit konzentriert sich vor allem auf die Frage der Textauthentizität der Volkserzählungen, die seitens der Folkloristik relevant ist. Die Dissertation legt auch die Forschungsergebnisse komparativer Textanalyse der handschriftlichen dialektologischen Aufzeichnungen von S. Cambel und ihrer ausgedruckten Pendanten vor.

Positive Bewertungen der folkloristischen Aspekte der mundartlichen volksprosaischen Textsammlungen von Samo Cambel bieten die Ausgangspunkte für die komplexe Bewertung der Bedeutung des Cambels Sammelwerks. Eine Menge der Veröffentlichungen von sog. Leseauswahlen aus der Cambels volksprosaischen Kollektion, Bühnenaufführungen, Rundfunkadaptionen und Filmadaptionen dieses Volkstextes legen ein Zeugnis von dem aktuellen Leben der Helden der Cambels Märchen ab. Die Texte von Cambels Kollektion sind auch im Ausland durch viele Übersetzungen in tschechische, deutsche, ungarische, französische und flämische Sprache bekannt.

Unsere Betrachtungen betreffen nicht alle dialektologischen Forschungen, die auf die Aufzeichnungen der volksprosaischen Texte ausgerichtet sind. Die Sammeltätigkeit von Samuel Cambel als Sprachwissenschaftler bildet nur ein Teil der umfangreichen Quellensammlung der slowakischen Volksprosa, die von Mundartforschungen hervorgegangen sind. Die Autorin der Arbeit weist auf die Menge, den empirischen Wert, die Qualität und Sachverständigkeit aufgezeichneter Volkserzählungen hin und deutet breitere Forschungsmöglichkeiten im Rahmen der Folkloristik, Sociologie und Religionistik an. Wir hoffen, dass die Forschungsergebnisse unserer Arbeit die Frage des Anteiles an volksprosaischem Quellenbasisbauen verdeutlichen helfen, obwohl die Monographie keinen vollständigen Charakter hat.